

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента, завідувача
сектору законодавчого забезпечення модернізації економіки
Дослідницької служби Верховної Ради України**

**на дисертацію Кругового Дмитра Сергійовича на тему: «Конституційно-
правові засади реалізації права на справедливий суд в умовах воєнного
стану в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Тема дисертаційного дослідження Кругового Дмитра Сергійовича є безумовно актуальною як у теоретичному, так і в прикладному вимірі. Своєчасність та вагомість обраного автором наукового напрямку зумовлені комплексом взаємопов'язаних чинників правового, інституційного та безпекового характеру, що постали перед національною правовою наукою і практикою в умовах триваючої повномасштабної війни та введення в Україні правового режиму воєнного стану.

Актуальність обраної тематики дослідження насамперед зумовлена об'єктивною необхідністю теоретико-методологічного переосмислення сутності та меж конституційного обмеження прав і свобод людини, адже в умовах воєнного стану виникає особлива доктринальна потреба у визначенні балансу між забезпеченням національної безпеки й збереженням сутнісного змісту права на справедливий суд. Автор виправдано звертається до цієї проблематики, оскільки право на судовий захист діє як фундаментальний конституційний орієнтир, що виступає одним із важливих індикаторів життєздатності всього конституційного ладу та верховенства права в державі.

Особливого значення дослідження набуває у зв'язку із наявністю системного багаторівневого дисбалансу у практичній реалізації процесуальних гарантій. Як засвідчує зміст роботи, воєнний стан зумовив певні деформації на нормативному, інституційному, юрисдикційному та процесуальному рівнях. Зокрема, виникли колізії між конституційними

принципами та масивом спеціального, часом фрагментарного процесуального регулювання. Дослідження механізмів подолання цих розбіжностей, мінімізації безпекових ризиків, вирішення проблем зміни територіальної підсудності та оптимізації особливих правових режимів досудового розслідування є критично важливим для забезпечення безперервності та ефективності правосуддя.

Своєчасність дисертаційної роботи суттєво посилюється інтенсивним розвитком та впровадженням цифрової інфраструктури у систему судочинства під впливом воєнних викликів. Трансформація модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) – «електронного кабінету», «електронний суду» та підсистеми відеоконференцзв'язку із допоміжних у провідні інструменти доступу до суду вимагає поглибленого конституційно-правового аналізу. Визначення правової природи дистанційного судочинства та меж його застосування в екстраординарних умовах є надзвичайно актуальним завданням для запобігання порушенням прав учасників процесу.

Окремим вагомим вектором дослідження виступають євроінтеграційні прагнення України та необхідність дотримання міжнародних стандартів правосуддя. Навіть за умов правомірного відступу від зобов'язань (дерогації) відповідно до статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, національна судова система має функціонувати у правовому полі легітимності та європейських правових стандартів, узгоджуючись із практикою Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) та Суду Справедливості Європейського Союзу (Суду ЄС). Дисертаційне дослідження пропонує науково обґрунтовані підходи до гармонізації національного законодавства із міжнародно-правовими нормами у сучасних реаліях воєнного часу.

З огляду на зазначене, обрана тема дисертаційного дослідження є науково обґрунтованою, своєчасною та має вагоме значення як для розвитку доктрини конституційного права та теорії прав людини, так і для

удосконалення національного правового регулювання у сфері організації судової влади, модернізації процесуального законодавства та оптимізації функціонування інститутів правосуддя в період дії воєнного стану.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Кругового Дмитра Сергійовича виконане у контексті актуальних напрямів сучасної юридичної науки, пов'язаних із дослідженням конституційно-правових засад реалізації права на справедливий суд в умовах воєнного стану. Дисертаційне дослідження також узгоджується з плановою науково-дослідницькою темою відділу конституційного та муніципального права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України: «Український конституціоналізм в умовах війни та повоєнного відродження» (номер державної реєстрації: 3K0123U104297).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Ознайомлення з текстом дисертації дозволяє зробити висновок про загалом належний рівень обґрунтованості сформульованих у роботі наукових положень, висновків і рекомендацій. Дослідження ґрунтується на широкій джерельній базі, що охоплює національне законодавство, міжнародно-правові акти, рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду та ЄСПЛ, а також значний масив сучасних наукових публікацій, присвячених теоретичним та конституційно-правовим питанням формування концепції справедливого суду в незалежній Україні, а також специфіці обмеження прав людини в умовах воєнного стану.

Сильною стороною дисертації є те, що автор не обмежується характеристикою нормативних положень щодо функціонування судової влади під час війни, а намагається простежити еволюцію підходів до розуміння права на справедливий суд та його багатокomпонентної структури (зокрема, таких елементів як рівність сторін, змагальність, публічність розгляду та незалежність суддів), відтворити логіку запровадження правових обмежень без нівелювання сутнісного змісту основоположних прав, виділити системні

ознаки багаторівневого дисбалансу в судочинстві на нормативному, інституційному, юрисдикційному та процесуальному рівнях та обґрунтувати концептуальні засади оптимізації реалізації права на справедливий суд через інституціоналізований цикл планування, застосування, верифікації та корекції.

Висновки дисертаційної роботи мають системний характер і логічно випливають із проведеного дослідження. Позитивної оцінки заслуговує й те, що дисертант здійснив порівняльний аналіз національного регулювання судової системи з європейськими стандартами, зокрема з положеннями статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практикою ЄСПЛ в контексті адаптації до умов воєнного стану. У роботі переконливо аргументується, що цифрова модернізація правосуддя (модулі ЄСІТС) за наявності законодавчо передбаченого паперового резервного каналу виступає надійним гарантом безперервності здійснення правосуддя та доступу до суду в екстраординарних безпекових обставинах.

Загалом проведене дослідження свідчить про належний рівень наукової підготовки автора, здатність до самостійного наукового аналізу складної проблематики та вміння формулювати обґрунтовані теоретичні висновки та практичні рекомендації.

Методологічна основа дослідження та її оцінка. Методологія, визначена та застосована для проведення дослідження загалом відповідає предмету та меті дисертаційної роботи. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, зокрема формально-логічний, системно-структурний, методи структурно-функціонального аналізу, узагальнення тощо. Їх застосування дозволило автору забезпечити належний рівень наукової обґрунтованості отриманих результатів досліджуваної проблематики.

Наукова новизна дисертаційного дослідження. Аналіз змісту дисертаційного дослідження Кругового Дмитра Сергійовича дає підстави загалом позитивно оцінити отримані автором результати з огляду на їх

теоретичну та прикладну значущість. Реальний зміст наукової новизни дисертаційного дослідження проявляється у таких положеннях та аспектах роботи:

По-перше, у роботі зроблено спробу комплексно розглянути право на справедливий суд як багаторівневу структуру процесуальних гарантій в умовах введення правового режиму воєнного стану, що відповідає заявленому у вступі положенню про визначення конституційних меж правових обмежень без руйнування сутнісного змісту цього права. Такий підхід забезпечує цілісне бачення судочинства як ключового індикатора життєздатності всього конституційного ладу та верховенства права в державі під час війни.

По-друге, важливим елементом дослідження є здійснений у роботі системний аналіз та узагальнення особливостей функціонування судової влади під впливом воєнних викликів, включаючи допустиме звуження забезпечення права на справедливий суд, що співвідноситься із заявленими автором положеннями щодо деформації процесуальних гарантій та розширює доктринальні уявлення про механізми адаптації правосуддя до умов збройного конфлікту.

По-третє, вагоме наукове та прикладне значення має розробка нормативної моделі забезпечення інституційної стійкості судової влади шляхом доповнення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» новою статтею щодо планів безперервності правосуддя. Запропонована автором концепція покладає на Державну судову адміністрацію України та Вищу раду правосуддя обов'язок затверджувати типові документи, покликані стати інструментом реагування на виклики воєнного стану. Особливо важливим у контексті захисту конституційного ладу є сформульоване в дисертації застереження здобувача про те, що такі плани є виключно внутрішніми організаційно-безпековими заходами і не можуть змінювати встановлену законом юрисдикцію суду, порядок утворення суду, процесуальний статус суддів, правила визначення складу суду, порядок автоматизованого розподілу

судових справ, гарантії незалежності суддів, а також процесуальні права учасників судового провадження.

По-четверте, заслуговує на увагу прагнення здобувача розглянути роль інноваційних технологій у забезпеченні правосуддя, зокрема цифровізації судової інфраструктури через функціонування модулів ЄСІТС («Електронний суд», «Електронний кабінет», відеоконференцзв'язок), що відображає спробу оновлення традиційних теоретичних підходів до доступності суду і кореспондує із визначеною новизною дослідження щодо гарантування безперервності судочинства в екстраординарних правових режимах за допомогою дистанційних каналів та паперових резервних систем.

Теоретичне значення дисертаційної роботи. Результати дисертаційної роботи сприяють поглибленню теоретичних уявлень про конституційно-правові засади реалізації права на справедливий суд в умовах воєнного стану в Україні. У дослідженні сконструйовано теоретичну основу моделі оптимізації реалізації права на справедливий суд у період воєнного стану, яку формують сім взаємопов'язаних блоків. Теоретичне значення роботи полягає також у систематизації особливостей права на справедливий суд у контексті міжнародних стандартів, а також особливостей впливу воєнного стану на розвиток судової практики щодо забезпечення права на справедливий суд.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що проведений правовий аналіз, на підставі якого сформульовані основні положення та висновки, відображають теоретико-правові засади становлення концепції справедливого суду в незалежній Україні.

Водночас, практична цінність цієї роботи доповнюється такими аспектами застосування результатів дисертації: 1) положення та висновки дисертації можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень теоретичних та практичних проблем реалізації права на справедливий суд в умовах воєнного стану; 2) наукові положення, викладені в дисертації, можуть

бути використані при викладанні дисциплін «Конституційне право», «Правосуддя», «Права людини» та інших правових дисциплін, а також для вдосконалення навчальних програм і підготовки підручників; 3) результати дисертації можуть бути використані у законодавчій діяльності органів державної влади України при перегляді та вдосконаленні положень Конституції України та Законів України «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про судоустрій і статус суддів», «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативно-правових актів; 4) результати дослідження також сприятимуть вдосконаленню практики застосування норм чинного законодавства щодо конституційно-правового регулювання реалізації права на справедливий суд в умовах воєнного стану.

Оцінка структури дисертаційного дослідження і логіки викладу.

Структура і зміст роботи відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок.

Повнота апробації та публікацій. Положення, що містяться в дисертаційному дослідженні та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені у 10 наукових працях, з яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному виданні, 5 праць апробаційного характеру.

Оцінка дотримання академічної доброчесності. За результатами ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження підстав для сумнівів щодо самостійного характеру виконання роботи не вбачається. Аналіз використаних у роботі джерел та характер їх цитування свідчить про дотримання вимог академічної доброчесності. Підстав вважати, що в дисертаційному дослідженні наявні порушення академічної доброчесності, не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. Загалом позитивно оцінюючи значення дисертаційного

дослідження та його зміст, варто зауважити про наявність деяких положень, що потребують додаткової аргументації та зумовлюють дискусію, зокрема:

1. Щодо впливу воєнного стану на реалізацію права на справедливий суд. Зміст даного питання розкривається автором у Розділі 2, де аналізується трансформація стандартів правосуддя в умовах екстраординарних (особливих) правових режимів, а також підсумовується у Висновках. У межах наукової дискусії щодо запропонованих результатів дослідження варто звернути увагу на наступне.

Здобувач слушно й обґрунтовано акцентує увагу на трансформації стандартів правосуддя в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема на інституційному дисбалансі, звуженні судового контролю під впливом спеціальних режимів досудового розслідування та вимушеному звуженні процесуальних гарантій. Водночас аналіз теоретичних засад оптимізації судової системи та процесуальних інструментів подекуди має узагальнений характер і не повною мірою підкріплюється репрезентативними емпіричними даними чи конкретними прикладами з правозастосовної практики. Для підсилення наукової переконливості та прикладної цінності сформульованих здобувачем висновків і пропозицій, викладені положення доцільно було б супроводжувати аналізом рішень національних судів, які безпосередньо демонструють практичні труднощі забезпечення безперервності правосуддя, територіальної підсудності чи дистанційної участі сторін у засіданнях під час війни. На нашу думку, це дозволило б автору сформулювати більш цілісну та практично орієнтовану модель захисту права на справедливий суд.

2. Щодо комплексного аналізу європейських стандартів правосуддя. У дисертаційній роботі здобувач досліджує положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практику ЄСПЛ, що формують стандарти забезпечення права на справедливий суд, які мають бути інтегровані у національну правову систему та безпосередньо застосовуватися судами. Водночас, враховуючи євроінтеграційні зобов'язання України з адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС, цікаво було б також проаналізувати

положення Хартії основоположних прав ЄС і, зокрема її статтю 47, що містить автономні стандарти справедливого судочинства, які суттєво доповнюють і поглиблюють систему загальноєвропейських гарантій. Також у цьому контексті доречним видається і відповідний аналіз преюдиціальних рішень Суду ЄС, присвячених праву на справедливий суд, зокрема щодо допустимих обмежень цього права. Актуальність такого підходу посилюється тим, що Суд ЄС неодноразово й досить детально аналізував право на справедливий суд у своїх преюдиціальних рішеннях і на сьогодні в ЄС сформовано комплексне та динамічне судове *acquis*, яке нерозривно пов'язане з Хартією основоположних прав ЄС. Особливу цінність для дисертаційного дослідження становлять преюдиціальні рішення Суду ЄС, у яких досліджувалися межі допустимих обмежень процесуальних прав задля забезпечення публічних інтересів (хоч вони й не стосувались безпосередньо правового режиму воєнного стану). Зокрема, у фокусі наукового аналізу здобувача могли б постати значущі прецеденти у сфері національної безпеки – такі, як Справа ZZ v Secretary of State for the Home Department (C-300/11), Справа DEB Deutsche Energiehandels (C-279/09) та інші. Вбачається, що залучення доробку Суду ЄС дозволило б автору сформулювати більш цілісне бачення сучасних тенденцій захисту та правомірного обмеження права на справедливий суд через призму майбутнього членства України в Європейському Союзі.

3. Щодо пропозиції впровадження «планів безперервності правосуддя», обґрунтованої у Розділі 2 дисертації, слід підкреслити, що ідея створення такого інституційного циклу планування, застосування та коригування правових механізмів в умовах війни є безумовно актуальною і має вагоме практичне значення для забезпечення життєздатності конституційного ладу. Водночас ця концепція представлена у роботі переважно на загальнотеоретичному рівні, що залишає певне підґрунтя для дискусії стосовно реальних інструментів її практичного втілення в українських реаліях. Наукова переконливість зазначеного положення суттєво зросла б, якби автор конкретизував організаційні, технічні та нормативні механізми

функціонування цих планів, зокрема в частині взаємодії модулів єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури та резервних паперових каналів у разі тривалих технічних збоїв чи безпекових загроз. Крім того, прикладний потенціал дослідження збагатився б за рахунок звернення до порівняльного досвіду та найкращих практик іноземних держав, які стикалися з кризовими ситуаціями чи екстраординарними правовими режимами, що дозволило б чіткіше визначити критерії пропорційності тимчасових процесуальних обмежень та строки їх обов'язкового перегляду.

4. Щодо співвідношення цифровізації судочинства та безпеки даних. Позитивно оцінюючи запропонований у дисертації аналіз цифровізації судочинства (зокрема, функціонування підсистем ЄСІТС) як дієвого компенсаційного інструмента обмежень воєнного стану та важливого елемента структури гарантій права на справедливий суд, варто водночас вказати на деяку неповноту такого підходу. Поза увагою дослідника залишився критично необхідний у сучасних реаліях так званий ризикоорієнтований аналіз цифрової модернізації судочинства. Зокрема, описуючи переваги віддалених форматів та електронного документообігу, автор на наш погляд, недостатньо уваги приділяє безпековим аспектам: ризикам цілеспрямованих кібератак агресора на державні реєстри, загрозам витоку персональних даних учасників процесів та можливим наслідкам пошкодження критичної ІТ-інфраструктури (наприклад, через блекаут). У цьому контексті в дослідженні варто було б детальніше окреслити процесуально-правовий механізм тимчасового повернення до традиційного паперового документообігу у разі тривалої відмови модулів ЄСІТС чи настання блекаутів. Зокрема, наукову цінність роботи посилює б нормативне визначення конкретного порядку подання матеріалів справи в таких екстремальних умовах, а також особливостей обчислення й автоматичного поновлення процесуальних строків. Зважаючи на існуючі підходи судової практики, яка нерідко покладає ризики технічних збоїв безпосередньо на учасників процесу, саме такий прикладний алгоритм альтернативного

застосування паперової форми судочинства дозволив би повною мірою реалізувати практичний потенціал розроблених автором пропозицій.

Загальний висновок щодо дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота виконана на достатньому теоретичному рівні, запропоновані дисертантом положення мають наукову цінність, оскільки покликані стати доповненням щодо практичного розв'язання окреслених у дослідженні проблем, та можуть стати основою для подальших наукових пошуків у цій сфері.

Дисертація Кругового Дмитра Сергійовича «Конституційно-правові засади реалізації права на справедливий суд в умовах воєнного стану в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» в галузі знань 08 «Право».

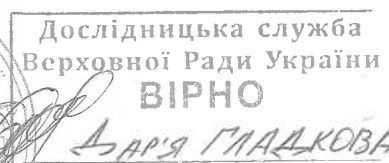
Офіційний опонент:

завідувач сектору
законодавчого забезпечення
модернізації економіки
Дослідницької служби
Верховної Ради України,
професор кафедри публічного
та міжнародного права
НПІ Юридичний інститут
КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, доцент

Ольга СТРЕЛЬЦОВА

13.07.2026,

Завідувач організаційного
відділу